



GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Familjeterapiutbildningen- vad bidde det?
- en utvärdering av psykoterapeutprogrammet vid
Göteborgs universitet

Marcus Edstam

Examensarbete, 15 högskolepoäng ht 2008
Psykoterapeutprogrammet med inriktning mot familjeterapi
Handledare Staffan Höjer

Sammanfattning

Vid sekelskiftet år 2000 startade Göteborgs Universitet den första egna utbildningen i familjeterapi som ger behörighet att blir legitimerad psykoterapeut efter avlagd examen. Utbildningen är treårig. Den grupp som nu studerar nu är den tredje gruppen och började höstterminen 2006.

Denna studie riktade sitt intresse mot dem som studerar och har studerat vid psykoterapeutprogrammet med inriktning mot familjeterapi vid Göteborgs universitet. Frågeställningarna rörde den professionella utvecklingen efter utbildningen och erfarenheterna av utbildningen. I vilken omfattning har man slutfört utbildningen? Har man bytt arbete eller arbetsuppgifter och i vilken omfattning arbetar man med familjeterapi under och efter utbildningen? Vad har studenterna uppfattat som utbildningens styrka och vilka brister har man upplevt?

Som metod har valts att telefonintervjua femtioåtta av deltagarna vid de tre årskurserna. Intervjuerna har skett med hjälp av ett färdigställt frågeformulär. Det teoretiska resonemanget har förts med hjälp av professionsforskning och begrepp från det området.

Resultatet av studien ger ingen entydig bild. Hälften av deltagarna i studien berättar att de arbetar mer med familjeterapi under och efter utbildningen jämfört med terminen innan utbildningen startade. Tjugoen av deltagarna har bytt arbete eller arbetsuppgifter och sex nya företag har sett dagens ljus. Deltagarna är i huvudsak nöjda med utbildning en och beskriver att de utvecklats och tar sig an familjeterapier med större säkerhet. De teoretiska grunden för deltagarna i studien är för de allra flesta eklektisk. Teorier, tankar och interventioner från en mängd olika områden används i det familjeterapeutiska arbetet.

Deltagarnas berättelser om brister i utbildningen beskriver att de helt saknat eller tyckt att innehållet varit tunt på de områden som rör frågor om genus, makt och barnperspektiv. De skattar sin kunskap om forskning och utvärdering som det mål de lärt sig minst av. Trots detta uttrycker deltagarna ingen önskan om förändring eller förbättring av detta område. De hoppas att i framtiden kunna utveckla sin egen verksamhet även om detta inte är något stort eller avgörande mål.

Kritiken och förhoppningarna studiens deltagare ställer till utbildningen gäller främst att handledningen och utbildningen borde samordnas bättre i framtiden och att genus, våld i nära relationer och frågor som berör barn i familjeterapi får ett större utrymme. Forskning och utvärdering är andra områden som behöver ses över av utbildningsanordnaren. En del i ett yrkes professionalisering är att utveckla yrkesetiska regler. Det saknas idag särskilda yrkesetiska regler för familjeterapeuter och det borde kunna vara ett mål för familjeterapeuter och deras organisationer att utveckla.

En fortsatt studie skulle kunna fördjupa analysen och frågeställningarna av vilka faktorer som påverkar hur mycket familjeterapi som blir resultatet av utbildningen. En ytterligare fråga är i vilken form det finns etiska problem eller motsättningar mellan professionens egna mål och de professionen är till för att hjälpa?

Sökord: familjeterapi, utvärdering, utbildning, psykoterapeut

Innehållsförteckning	sid
<i>Kapitel 1</i>	
<i>Bakgrund</i>	4
Psykoterapiprogrammet vid Göteborgs universitet	4
Legitimationen	5
<i>Kapitel 2</i>	
<i>Syftet med studien</i>	7
Frågeställningar	7
<i>Kapitel 3</i>	
<i>Ett yrkes professionalisering</i>	9
<i>Kapitel 4</i>	
<i>Tidigare forskning</i>	13
Högskoleämbetets studie	13
Sökning på Google scholar	13
Andra studier	14
<i>Kapitel 5</i>	
<i>Metod</i>	15
Bortfall	15
Deltagare	16
Etiska frågor	18
Svårigheter i undersökningen	18
<i>Kapitel 6</i>	
<i>Resultat</i>	19
Motiv för utbildningen	19
Förutsättningar för utbildningen	21
Resultat efter utbildningen	22
Erfarenheten och synen på utbildningen	27
<i>Kapitel 7</i>	
<i>Analys av materialet</i>	31
Förslag till förändringar	33
<i>Referenser</i>	33
<i>Bilagor</i>	35
Bilaga 1	37

Kapitel 1

Bakgrund

Psykoteraiprogrammet vid Göteborgs universitet

Vid Göteborgs universitet (GU) utbildas psykoterapeuter vid tre olika program sedan år 2000. Psykologiska institutionen utbildar terapeuter i två olika inriktningar, en riktad mot psykoterapeutisk behandling av vuxna och en inriktad mot barn/ungdomspsykiatri. Institutionen för socialt arbete ansvarar för utbildningen av familjeterapeuter. Alla tre utbildningar leder fram till behörighet att ansöka om och beviljas legitimation av Socialstyrelsen.

Utbildningen vid institutionen för socialt arbete är inne på sin tredje utbildningsomgång. Den första gruppen avslutade sin utbildning vårterminen 2003. Fyrtiotvå elever har fullföljt programmet och för närvarande (080930) är tjugoen elever inskrivna vid institutionen för socialt arbete.

Denna studie skall huvudsakligen beröra familjeterapiutbildningen vid Göteborgs universitet.

Familjeterapins historia och professionalisering är en ung historia. Schödt och Egeland(1994) beskriver Sigmunds Freuds arbete med *Lille Hans*, en ung pojke med en fobi för hästar, som ett exempel på det första tidiga familjeterapeutiska arbetet. Freud samtalade med pojkens far som i sin tur talade med sonen om den skräck sonen upplevde av hästar. Nästa milstolpe skulle kunna vara Gregory Batesons artikel 1956. Då skrevs "Toward a theory of schizophrenia" som var ett försök att förklara schizofreni med kommunikationsstörningar mellan föräldrar och barn. Sverige påverkades av den internationella utvecklingen och Magnus Ringborg skriver på Svenska familjeterapiföreningens hemsida¹ att familjeterapi "redan i mitten på sjuttioalet fått ett starkt fäste inom barn och ungdomspsykiatri". Tid är ett relativt begrepp och en faktor som kan skapa bekymmer för familjer och som familjeterapeuter bör ha i minnet i det kliniska arbetet. Boscolo&Bertrando skriver om tid och dess betydelse i familjeterapi i "genom tidens lins". Vår tidsuppfattning och vårt sätt att förhålla oss till tid är meningsskapande. Jämfört med läkekonstens fader Hippokrates texter författade runt år 400 före Kristus som definierar läkekonstens uppgift att bota, lindra och trösta är konstaterandet "redan sjuttioal" intressant. Familjeterapi är i jämförelse med läkekonsten en ung form av mänsklig verksamhet.

Psykoteraipens utveckling har framförallt handlat om ett individuellt perspektiv och antalet utbildningar som inriktat sig på familjeterapi har varit få.

1975 fattade Sveriges riksdag beslut om en statlig psykoterapi utbildning. De tidiga psykoterapiutbildningarna var alla inriktade på individuell behandling. Med början i sjuttioalet har sedan familjeterapifältet utvecklats stort. De familjeterapeutiska utbildningarna som har funnits har tidigare getts av enskilda utbildningsanordnare och som uppdragsutbildningar vid några av universiteten. Den första familjeterapeutiska utbildningen som mötte kraven för att leda fram till legitimation gavs som uppdragsutbildning vid Lunds universitet.² 1988 kunde personer med familjeterapeutisk utbildning för första gången ges legitimation som psykoterapeuter. I Göteborg har det funnits och finns flera familjeterapeuter som skrivit om familjeterapi och som har lett olika former av utbildningar i familjeterapi. Göteborgs socialpsykologiska institut är ett exempel på en institution som har utbildat

¹ <http://www.sfft.se/familjeterapihistoria.htm>

² <http://www.sfft.se/familjeterapihistoria.htm>

familjeterapeuter sedan mitten på 1970-talet. Några av författarna till *familjeterapins grunder* återfinns idag som medarbetare på familjeterapiprogrammet på institutionen för socialt arbete.

Hösten år 2000 stod Göteborgs universitet moget att ta emot den första kullen elever för det legitimationsgrundande psykoterapeutprogrammet. Parallellt med utvecklingen av utbildningen har utvecklingen av den statliga legitimeringen av psykoterapeuter skett. Den Svenska familjeterapins historia återstår till stora delar att skriva.

Legitimationen

1985 fick Socialstyrelsen ansvaret för utfärdande och tillsyn av legitimation för psykoterapeuter. Psykoterapi jämställs med sjukvårdande behandling och Socialstyrelsen beviljar och kan återkalla legitimationen. Kraven för att erhålla legitimation är enligt lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område avlagd psykoterapeutexamen. Kraven på utbildningen anges genom den granskning och kontroll av utbildningarna som Universitet och högskoleämbetet (UHÄ) ansvarar för. UHÄ beviljar examinationsrätt för statliga utbildningar. De enskilda utbildningsanordnarnas examinationsrätt lyder enligt beslut av regeringen i varje enskilt fall. Ett flertal grupper inom hälso och sjukvård är legitimerade. Läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster och psykologer är exempel på personal inom hälso och sjukvård som har legitimation. Legitimationen kan ses som ett led i ett yrkes professionalisering. Hansson (2001) skriver att 15 till 20 % av Sveriges legitimerade psykoterapeuter är utbildade inom familjeterapiområdet. Alla som skulle vilja kalla sig familjeterapeuter. Denna benämning är inte skyddad av någon lagstiftning. Hansson förslår att familjeterapi endast skulle kunna utföras av legitimerade psykoterapeuter men familjebehandling kan utföras av personal som saknar legitimation. Diskussionen kan ses som ett uttryck både för ett ”stängande perspektiv”³ men också en omsorg om och garanti för vilken kvalitet hjälpen har. Jag återkommer till dessa olika perspektiv längre fram i uppsatsen.

Wingfors (2004) skriver att Sveriges Socionomers Riksförbund (SSR) sedan 1958 på olika sätt har drivit frågan att socionomer skall legitimeras. SSR har av flera orsaker inte fått gehör för sina krav. Enligt Wingfors delvis beroende på SSR:s bristande förståelse och arroganta attityd till Socialstyrelsens krav för legitimation inom hälso och sjukvårdande yrken. Efter upprepade misslyckanden att få gehör för kraven på legitimation införde SSR 1998 ett system för att auktorisera socionomer. Legitimationskravet kan ses som ett ytterligare steg mot ett yrkes professionalisering och innehåller per automatik inslag av exkluderande och stängande gentemot andra yrkesgrupper än de för legitimationen eller auktorisationen avsedda .

Legitimationen är också statens möjlighet till insyn, kontroll och sanktionsmöjligheter över en profession. Insynen och kontrollen garanteras genom de krav som är förknippade med att beviljas legitimationen. Sanktionsmöjligheterna består helt enkelt av möjligheten att återkalla legitimationen. Socialstyrelsen har en särskild grupp avsatt för att hantera frågor om legitimation.

Utbildning helt eller delvis i familjeterapi med examinationsrätt och därmed möjlighet till legitimation bedrivs idag vid universiteten i Umeå, Lund och Göteborg. Psykoterapisällskapet i Stockholm AB är den enda enskilda utbildaren av familjeterapeuter.

³ Dellgran&Höjer (2000)

Utbildningens förstatligande kan ses som ett led i en ökad professionalisering av psykoterapeutyrket. 1919 publicerade Sigmund Freud en text med frågeställningen om psykoanalysen borde läras ut vid universiteten?⁴ Freud för ett resonemang om för och nackdelar med detta. Freud hoppas på att det analytiska tänkandet "befruktande" verkan skulle öka samarbetet mellan den medicinska vetenskapen och humanvetenskaperna! Efter hundra år av främst enskilda initiativ tar staten ett allt större ansvar för utbildningen av psykoterapeuter. Legitimationen och nu översynen och kontrollen av utbildningarna är exempel på detta.

⁴ Psykoanalytisk Tid/Skrift 2006:16-17

Kapitel 2

Syftet med studien

Studien syftar till att utvärdera familjeterapiutbildningen vid Göteborgs universitet. Utvärdering och uppföljning av utbildningsinsatser är lika viktiga inslag som planering, organisation, budgetering och implementering av program.⁵ Utvärdering och uppföljning är delar som bör ingå i all utbildning. Familjeterapiutbildningen kan ses som en del i ett välfärdsbygge och ett offentligt system för att komma familjer till nytta. I *integrerad utvärdering* (2007) skriver Sandell att resultatet av välfärdsverksamheter betyder om det verkligen skett någon förändring i de berörda människornas liv? Vilken nytta har insatsen inneburit? Sandell förespråkar system inom välfärdsystem för kontinuerlig utvärdering. Vad har insatsen inneburit för den enskilde? Familjeterapiutbildningen har i jämförelse med till exempel socionomprogrammet mycket resurser till sitt förfogande.⁶ Hur används dessa resurser och vilka resultat blir det av utbildningen är frågor som är viktiga för varje utbildare att kunna svara på?

Att öka antalet psykoterapeuter med familjeterapiinriktning och därmed öka antalet familjeterapier borde vara det övergripande målet för utbildningen. Målet nämns inte i några texter från universitetet eller högskoleverket men en naiv tolkning är att det är ett av de övergripande målen med utbildningen. Högskoleverket nämner det indirekt genom att peka på bristen på psykoterapeuter och den stora efterfrågan på psykoterapi inom sjukvården i den utvärdering av psykoterapeututbildningar som gjordes 2007.

Brinkerhoff (1981) argumenterar för att utvärdering systematiskt skall ingå i utbildningsprogram för att kunna bedöma vad som behöver förbättras och förändras. GU gör under utbildningstiden kontinuerliga utvärderingar av utbildningen genom enkäter till studenterna. Dessa enkäter sammanställs och presenteras av examinatorn i början på varje termin för studenterna och studierektorn för programmet. Utöver denna utvärdering görs ingen annan uppföljning. Utbildningens övergripande syfte att utbilda familjeterapeuter till legitimerade psykoterapeuter som arbetar familjeterapeutiskt följs inte upp. Och om hur det går för de tidigare eleverna i deras fortsatta yrkesutövning finns det ännu ingen kunskap om. Uppsatsen syftar till att delvis kunna svara på de sistnämnda frågorna.

Frågeställningar

En utvärdering av en utbildning kan spänna över ett stort fält och kräver en avgränsning för att kunna genomföras under en begränsad tid. Uppsatsen fokuserar på tre områden. *Det första området* handlar om vilka motiv, drivkrafter och förutsättningar som fanns för respondenterna. Frågorna rör studenternas egna motiv, arbetsgivarens inställning och vilka förutsättningar man getts av arbetsplatsen?

Det andra området är vilket resultat har utbildningen lett till? Hur mycket familjeterapi blir resultatet av utbildningen? Hur väl uppfylls detta mål? Blir det mer, mindre eller mer familjeterapi som ett resultat av utbildningen? Går det att finna några samband mellan studenternas egna motiv för utbildningen, arbetsgivarens attityder, grundutbildning och utfallet av omfattningen av familjeterapi?

⁵ Foxon, 1989

⁶ Sandell 2008

Hur har utbildningen påverkat studenternas arbetsförhållanden? I vilken omfattning byter de arbete och arbetsuppgifter? Sker det någon förändring från offentliga arbeten mot egna firmor eller privata arbetsgivare? Vilka grupper får ta del av och blir berörda av utbildningen och de resultat den för med sig?

Och hur lönar sig utbildning? Vad tjänar en familjeterapeut idag? Är det någon skillnad mellan män och kvinnor?

Inom psykoterapiområdet finns flera olika teoretiska synsätt och metoder. Familjeterapi är ett område som isig rymmer olika skolbildningar och teorier. Vilka teoretiska överväganden styr familjeterapeuter utbildade vid GU, Hur ser tänkandet ut när terapeuterna beskriver vilka teorier som styr dem och vilken slags familjeterapi blir det som resultat av utbildningen?

Det tredje området berör utbildningen som sådan. Hur har studenterna uppfattat utbildningen? Vad har de fått med sig och vad har de saknat? Utbildningens egna lärandemål används som måttstock vid intervjuerna. Lärandemålen är de mål som anges i utbildningsplanen för utbildningen. Målen är gemensamma för samtliga tre psykoterapiinriktningar vid Göteborgs universitet. Målen är identiska med de mål Universitet och högskoleämbetet har för psykoterapeututbildningar och som anges i högskoleförordningen 1993:100. Hur väl anser studenterna på utbildningen att man uppnått dem? Intervjuerna avslutas med öppna frågor om vilka styrkor och svagheter studenterna upplevt under utbildningstiden. Vilken nytta har de haft av utbildningen och vad har de saknat?

Resultatet sammanfattas i några rekommendationer till Göteborgs Universitet. Vad behöver utbildningsanordnaren förbättra eller lägga till i utbildningen för att bättre kunna möta studenternas förväntningar och kritik?

Kapitel 3

Ett yrkes professionalisering

Utbildningen av psykoterapeuter med familjeterapiinriktning sker i Göteborg vid institutionen för socialt arbete. Utbildningarna med inriktning mot vuxna och barn/ungdom sker vid psykologiska institutionen. Var hör egentligen familjeterapin hemma? Är den ett socialt arbete, en medicinsk behandling, eller något annat? Den vanligaste grundutbildning för studenter vid familjeterapiprogrammet är socionomutbildning. Utbildning i sig är ett av kriterierna som brukar anges som ett villkor för en profession.⁷ Oavsett var familjeterapin hör hemma är professionsforskningen ett område som närmat sig frågor om utbildning, förstatligande och ett yrkes legitimitet. Högre utbildning och utveckling av professioner har intresserat forskare under lång tid. Professionalisering som begrepp är inte något entydigt och professionalisering har olika innebörder beroende på vem som använder begreppet. Det kan vara en beskrivning av en individs eller en yrkesgrupps utveckling. Professionsforskningen sträcker sig långt tillbaka och är omfattande.

Ett område inom professionsforskningen försöker svara på vad som kännetecknar en profession och vilka motiv professionen har för sin utveckling.

Dellgran&Höjer (2000) beskriver hur socialt arbete har ifrågasatts under nittonhundratalet av flera professionsforskare. Den Amerikanske läkaren Abraham Flexner tog upp socialt arbete till diskussion vid en socialarbetarkonferens 1915. Abraham gjorde jämförelser med andra professioner och konstaterade bland annat att beroendet av andra professioners kunskap, den osäkra gränsen till andra professioner och det politiska innehållet gjorde att socialt arbete inte uppfyllde kraven på att vara en egen självständig profession.

Dellgran&Höjer(2000) beskriver hur Greenwood (1957) fyrtiotvå år senare upprättat en lista omfattande fem punkter av professionella attribut som skall ingå i en profession; en systematisk sammanhållen teoretisk grund, professionell auktoritet, samhällelig sanktion, reglerande etiska koder samt professionell kultur. Det sociala arbetet hade under tiden utvecklats stort och Greenwoods slutsats var att socialt arbete väl uppfyllde kraven för att kallas en profession. Hur ser situationen ut för familjeterapi ut? Var befinner sig den familjeterapeutiska sammanslutningen i relation till dessa fem punkter? En analys av detta kommer längre fram under rubriken Familjeterapins ställning idag.

Motiven för professionens utveckling har av professionsforskare beskrivits som antingen stängande, uteslutande och intresserade av monopol eller drivna av altruistiska tankar och önskningar. Motiven för professionens och de enskilda medlemmarnas utveckling kanske kan vara både egoistiska och altruistiska.

Utbildning i allmänhet och legitimering i synnerhet beskrivs i den tidiga professionsforskningen som två vägar för professioner att stänga och exkludera tillträdet för andra än professionens medlemmar. Brante (1990) skriver om två dominerande perspektiv inom professionsforskningen. På den ena sidan den cyniska som bygger på antaganden att professioner strävar efter att upprätthålla kunskaps och yrkesmonopol. På den andra sidan den mer naiva inställningen som innehåller föreställningar om den säkra kunskapen och de altruistiska motiven för yrkesvalet. De två begreppen beskriver också olika former av konsekvenser av det sociala arbetets professionella utveckling. Grundutbildning till socionom och vidareutbildning till exempelvis familjeterapeut får en rad olika konsekvenser.

Dellgran&Höjer refererar till Pettersson(1981) som beskriver de positiva konsekvenserna som en kunnigare och mer kompetent yrkeskår som baserar sitt arbete på forskning. I den andra

⁷ Dellgran&Höjer (2000)

vågskålen ligger konformitet, likriktning, bevakning och konservatism. Går det att dra paralleller till familjeterapi? Finns det en risk att dom goda intentionerna, kunskapsutvecklingen och forskningen begränsas och leder till att utvecklingen avstannar? Legitimationen i sig är det yttersta beviset för att professionens sak också blivit statens sak. Genom reglering och lagstiftning av vilka som får tillträde till utbildning, vilka kunskaper de skall ha och genom den kontroll som staten utför via legitimationen blir professionaliseringen fulländad. Wingfors (2004) beskriver Sveriges socionomers riksförbunds arbete för att införa legitimation som den ”professionella strategin par excellence”.

Otrogna änglar

En intressant tes som framförts och debatterats i framförallt USA är att socialarbetarna flyr från arbete med fattigdom och utslagna klienter till ett arbete med medelklassen. Konstaterandet att i strävan efter erkännande, status och högre lön arbetar många socialarbetare privatpraktiserande med psykoterapeutiska arbetsuppgifter tas som intäkt för en sådan slutsats. Drygt 40 % av de licensierade socialarbetarna i Kalifornien uppgavs vid sekelskiftet år 2000 vara privatpraktiserande. Det sociala arbetets värdegrund i solidaritet och altruism har övergivits.⁸ Specht & Cooutney (1994) skriver i ”Unfaithful Angels: How Social Work Has Abandoned Its Mission att egenintresse efter högre lön, större självständighet och förevändningar om att fattiga kan också behöva psykoterapi är drivkrafter bakom otroheten.

Påståendet har inte stått oemotsagt. Socialt arbete är i bättre form än någonsin och antalet socialarbetare och deras utbildningsnivå är högre än tidigare och att privatisering i sig skulle påverka det sociala arbetets värdegrund stämmer inte hävdar Low och Reid i *The professionalization of Poverty* (1999).

Dellgran&Höjer(2000) ställer frågan om en liknande situation kommer att kunna uppstå i Sverige. De nämner handledningen som ett exempel på ett område där många socialarbetare verkar som privatpraktiserande. För denna studie är det en intressant frågeställning. Är psykoterapiutbildningen ett led i en flykt från fattiga och utslagna klienter till en mer ekonomiskt stark medelklass som kan betala ur den egna fickan? Är drömmen om den egna mottagningen, det goda samtalet i den självständiga praktiken ett en flykt från det svåra och vardagliga arbetet?

Den horisontella karriären

Karriär är ett begrepp inom professionsforskningen. Karriär kan göras på flera sätt och ett sätt att beskriva karriären är som en vertikal eller horisontal process. Den traditionella karriären har varit vertikal och utvecklingen följer organisationens struktur där man börjar i botten och arbetar sig uppåt i chefslinjen. Som en alternativ karriärväg och professionell utveckling handlar Karins Kullbergs avhandling ”man söker sin nisch”. Avhandlingen beskriver hur män inom socialtjänsten agerar och planerar sina personliga karriärer. Avhandlingen visar att en horisontell karriär bland de yngre männen i undersökningen är vanlig som strategi. Bland de äldre respondenterna har en stor andel blivit chefer. Även om avhandlingens struktur utgår från könsskillnaden kan vidareutbildning ses som en strategi för en horisontell karriär.

⁸ Ehrenreich (1985)

Kullberg anknyter till diskussionen om de otrogna änglarna. Kullberg för ett resonemang om att männens flykt bort från den institutionella kärnan och dess myndighetsutövning i det sociala arbetet motverkar och förhindrar en utveckling. Kärnan består av nyutbildad och oerfaren personal och dräneras kontinuerligt på erfaren personal. En vidareutbildning som familjeterapiutbildningen skulle med det synsättet kunna beskrivas som en verksamhet som förhindrar utvecklingen av socialtjänsten. Utbildningen gör strukturella problem till familjeterapiproblem och bidrar till att erfaren personal förs bort från kärnverksamheten.

Det professionella kunskapsprojektet

I texten gör jag en analys i relation till de kriterier som nämns för Grenwoods(1957) fem punkter av professionella attribut som skall ingå i en profession; en systematisk sammanhållen teoretisk grund, professionell auktoritet, samhällelig sanktion, reglerande etiska koder samt professionell kultur.

Familjeterapien vilar på en mängd olika teoribildningar även om systemteori ofta anges som en övergripande så kallad metateori och är gemensam för många familjeterapeuter. En genomgång av litteraturlistan för familjeterapiutbildningen ger en mängd olika teoretiska utgångspunkter för familjeterapi. Psykoanalytisk teori, psykodynamisk teori, kommunikationsteori, systemteori, spelteori, språkssystemisk teori och narrativ teori är exempel på återkommande beskrivningar av teorier för familjeterapeuter. Barnpsykiatrikern Sören Hertz hävdade vid sin föreläsning på den Nordiska Familjeterapikongressen 2008 att systemteori är en metateori för familjeterapi och därmed inte står i motsättning till de andra teoribildningarna.⁹

Förutom en omfattande teoribildning finns flera olika försök till att utforma familjeterapeutiska metoder utifrån en teoretisk modell. Strukturell familjeterapi, strategisk familjeterapi, språkssystemisk familjeterapi och narrativ familjeterapi är exempel på försök att koppla och styra samtalet till en teoribildning.

Någon enhetlig och för alla familjeterapeuter gemensam teoribildning förutom systemteori verkar inte finnas.

Professionell auktoritet, finns det en sådan? I den litteratur jag gått igenom kan jag inte finna något stöd som vare sig bekräftar eller motsäger att familjeterapi som profession har en auktoritet. Faktum är att familjer inom socialtjänsten och sjukvården idag samtalat med hjälp av professionella, en del av dem legitimerade familjeterapeuter. En naiv tolkning skulle kunna vara att de i likhet med patienter inom psykiatri i hög grad efterfrågar psykoterapi.¹⁰ Och att de därmed har en hög tilltro till samtalet som en form av läkning och möjlighet. Den motsatta tolkningen stöds av mina egna erfarenheter att majoriteten av de samtal som de professionella beskriver som familjeterapi aldrig benämns så i relation till de familjer som deltar i samtalen. Familjeterapi har inte heller någon stor marknad som det övriga psykoterapiområdet. Få, kanske inga, familjeterapeuter försörjer sig på heltid på familjeterapier?

Den tredje punkten rör den samhälleliga sanktionen av yrket. Inrättandet av arbetsplatser och utbildningsplatser kan vara exempel på detta. Att psykoterapi är ett universitetsämne och har fått sin första professur om än ännu inte inom familjeterapiområdet är exempel på en

⁹ Socionomen 2008 nr 7

¹⁰ Högskolverkets granskning (2007)

tilltagande professionalisering. Utbildningen vid GU är också ett exempel på att familjeterapi är ett område och profession som har samhällets sanktion.

Reglerande etiska koder för familjeterapeuter var återfinner vi dem? Några särskilda för familjeterapeuter skrivna yrkesetiska regler har jag inte kunnat finna. Socialarbetarna har sina etiska riktlinjer i två olika versioner beroende på facklig tillhörighet. SSR och Sveriges Kommunaltjänstemän Förening (SKTF) har varsin version. Psykologernas fackliga organisation har antagit yrkesetiska regler för sina medlemmar. Vid undertecknads grundläggande psykoterapiutbildning förband vi oss att arbeta i enlighet med dem vid våra utbildningspsykoterapier. Några sådan förpliktelser återfinns inte vid de nuvarande utbildningen.

Det sista exemplet som karaktäriserar en profession är en professionell kultur. Medlemskap i en familjeterapeutisk förening, återkommande konferenser och vidareutbildningar skulle kunna ses som exempel på en professionell kultur. Dessa inslag återfinner vi i inom familjeterapiområdet.

Om den familjeterapeutiska inriktningen har eller inte har en enhetlig teori är oklart och sannolikt beroende på vem frågan ställs till. Yrkesetiska regler saknas fortfarande för familjeterapeuter. Hur det förhåller sig med den professionella auktoriteten är mer oklart. Familjeterapi kan därmed sägas likna socialt arbete som profession även om frågan om legitimation eller inte redan är ett passerat stadium.

Kapitel 4 ***Tidigare forskning***

Högskoleämbetets studie

Universitet och högskoleämbetet gjorde 2007 en utvärdering av samtliga psykoterapeututbildningar med examensrätt till psykoterapeut. Bedömaregruppen utvärderade alla tre inriktningarna vid Göteborgs universitet samtidigt men skilde dem åt vid bedömningen men inte vid vilka rekommendationer som gavs. Bedömaregruppens slutsats var att ”samtliga tre inriktningar av psykoterapeututbildningen vid Göteborgs universitet håller hög kvalitet och är gedigna och genomtänkta”. Bedömaregruppen skriver att familjeterapiutbildningen är ”bred och har en ambition att fokusera på evidensbaserade metoder”. Man skriver att vissa studenter saknar ”adekvat arbete med psykoterapeutisk inriktning”. Bedömaregruppens utvärdering sammanfattar och rekommenderar för psykoterapeututbildningen av Göteborgs universitet att förbättra följande punkter.

- förbättra uppföljningen av att studenterna har relevanta arbetsuppgifter parallellt med hela utbildningen
- arbeta för mer samordning av möjligas moment
- införa diagnostik enligt DSM- och ICD-systemen i undervisningen där det saknas
- bredda innehållet och införa korttidsterapi individualterapiinriktningen för vuxna
- kräva att minst tre handledningsterapier skall avslutas och sammanfattas inom utbildningens ram.

Sökning på Google scholar

Någon annan utvärdering av familjeterapiprogrammet har jag inte kunnat hitta. Vid en sökning på Googles scholar torsdagen 13 november 2008 återfanns ett par studier liknande denna. Sökningen inleddes med svenska sökord. En sökning på *psykoterapiprogrammet Göteborg* gav en träff. En kvalitativ studie gjord på Umeå universitet VT 2008 av Blomqvist och Stolt med titeln *psykoterapeut eller inte – är det idé att utbilda sig?* Studien är gjord av studenter vid Umeå psykoterapiprogram och utgår från djupintervjuer med fem tidigare studenter med inriktning mot familjeterapi. Deltagarna var utbildade både av universitet och av enskilda utbildningsanordnare. En av informanterna var från Göteborg. Författarna kommer bland annat fram till att informanterna känner sig friare, tryggare och mer tillfredsställda efter utbildningen. Uppsatsen är kvalitativ till sin karaktär och beskriver inte hur informanternas arbetssituation förändras efter utbildningen.

Nästa sökning skedde på *psykoterapiutbildning* och gav 101 träffar. Vid en genomgång återfanns inga studier med frågeställningar liknande denna uppsats. Sökningar på *Family psychotherapy, Family psychotherapy evaluation, career patterns of family therapy education of psychotherapy, Familytherapy education* gav som lägst 26 träffar till som högst 186 000 träffar.

Vid en genomgång berörde texterna resultat av familjeterapi och inget annat. En studie om utbrändhet och arbetstillfredsställelse gjord på Nya Zeeland 2007 var det enda som närmade sig uppsatsens syfte.

Resultatet av sökningen är inte tillfredsställande. Sökningen kanske borde ha gjorts med andra sökord än de valda. Det borde rimligtvis finnas några fler studier på vad som sker med den professionella utvecklingen efter en utbildning liknande familjeterapiutbildningen. Studier med fokus på innehåll och resultat av olika former av psykoterapiutbildningar borde det rimligtvis också finnas ett antal av.

Andra studier

Vid institutionen för socialt arbete funnit har undertecknad funnit 2 uppsatser gjorda av studenter vid magisterprogrammet. Den ena av Thorstensson & Wadman (1998) bestod av en skriftlig enkät som vände sig till 189 tidigare deltagare i magisterprogrammet. Den andra uppsatsen är gjord av Adhikari & Retief (2001) vid det internationella magisterprogrammet och är också en skriftlig enkät. Den vände sig till de studenter som tidigare studerat vid den internationella inriktningen.

Dellgran & Karlsson (1991), anställda vid institutionen för socialt arbete har tidigare gjort en omfattande dokumentation och utvärdering av magisterprogrammet. Det första utbildningsomgången startade 1985. Magisterprogrammet för socionomer har drygt tjugo års erfarenhet att jämföra med familjeterapiprogrammet som sträcker sig tre utbildningsomgångar och 8 år bakåt. Magisterprogrammet är nu en etablerad del av påbyggnadsutbildning för socionomer.

Gemensamt för de tre studierna är att de bland annat berör vilken påverkan utbildningen haft på arbetsförhållanden, löner och kunskapsutveckling. I studien av Thortensson & Wadman byter drygt 60% av respondenterna arbete. I studien vid den internationella mastern är motsvarande siffra 51,5%. Förutsättningarna och mättillfällena skiljer sig en del åt och bristen på siffror att jämföra med gör att några slutsatser är svåra att dra. Thorstensson & Wadman lyfter fram en ökad kompetens som ett resultat av utbildningen men menar också att utbildningen borde förbättras och fördjupas i vissa kurser. De nämner bland annat att innehållet om forskning varit otillräckligt. Adhikari&Retief konstaterar att studiens deltagares motiv för sina studier främst varit ett kunskapssökande och att mer än 90 % fått mer självförtroende, känsla av kapacitet och kompetens. De föreslår en fortsatt utveckling av det internationella magisterprogrammet genom en ökad internationalisering genom att använda tidigare deltagare samt alumniaktiviteter för dessa.

Kapitel 5

Metod

Uppsatsens frågeställningar är huvudsakligen av kvantitativ karaktär. Hur många som tagit examen, vilken utbildning de har, hur många som blivit legitimerade, vilka arbeten de fått och vilka titlar de har är till största delen frågor som beskrivs kvantitativt. Med utgångspunkt från kvantitet förs sedan ett resonemang utifrån några av de teoretiska antagande vi kan göra när vi närmar oss frågor om utbildning och resultat av utbildning. Frågeställningar kring hur utbildningen i sig påverkat respondenterna är inte möjliga att bedöma. Studien är kvantitativ och deskriptiv till sin karaktär vilket här betyder att den beskriver vad som sker efter utbildningen och vilken roll utbildningen haft för detta är svår att uttala sig om.

Som en liten kvantitativ studie (58 repondenter) är validiteten och reabiliteten beroende av en hög svarsfrekvens. En begränsad tid och en hanterbar grupp gjorde att undertecknad valde telefonintervjuer som redskap för att samla in data. Yegidis & Weinbach (1999) skriver att telefonintervjuer är ett bra sätt att samla in en liten mängd data från många personer men att värdet av telefonintervjuer ibland påverkas bland annat av misstänksamhet. Undertecknad uppfattade inte detta som något påtagligt bekymmer under telefonintervjuerna även om en person ifrågasatte vem jag var och hur hon skulle kunna veta vem jag verkligen var. Intervjuerna genomfördes under september/oktober 2008. Samtliga intervjuer genomfördes av undertecknad.

Som metod för insamlingen av data per telefon använde jag halvstrukturerade telefonintervjuer. GU har bistått med deltagarlistor för de två tidigare utbildningsomgångarna. Då undertecknad är del av den sista gruppen har intervjuerna gjorts möjliga genom personlig kännedom. Ett färdigställt frågeformulär har använts. Se bilaga 1. Vid ett par av frågorna har använts en likertskala för att kunna göra jämförande analyser mellan svaren. Den del i studien som avser erfarenheterna av utbildningen har respondenterna skattat med hjälp av en tiogradig skala. Det som har mätts är i hur hög grad respondenterna upplevt att universitetets egna lärandemål uppnåtts. Lärandemålen återfinns i utbildningsplanen för de legitimationsgrundande utbildningarna vid Göteborgs universitet. Intervjuerna har tagit mellan tjugooch fyrtiofem minuter. Under samtalen antecknade jag svaren i frågeformuläret. Några samtal var korta och innehåller få eller inga anteckningar förutom de angivna svaren. Andra samtal var mer omfattande och innehåller tilläggsanteckningar som redovisas i uppsatsen. Generellt innehöll intervjuerna som undertecknad gjorde med den egna studiegruppen mer anteckningar. Om detta kan förklaras av personlig kännedom eller andra orsaker är oklart. De var de sista intervjuerna som gjordes och viss rutin och uppkomna hypoteser kanske påverkad utformningen och omfånget i intervjuerna?

Bortfall

Det totala antalet studenter och tänkbara respondenter har varit sextiotre. Antalet platser har varierat mellan utbildningsomgångarna. De deltagarlistor jag fått från universitet innehåller arton namn för första utbildningsomgången, tjugofyra för den andra omgången och av den sista omgångens antagna återstår tjugoen personer som fortfarande följer utbildningen. (081001) Efter slutdatum för intervjuer har femtioåtta av dessa intervjuats.

Genom att ansöka om ekvivalering för hela eller delar av utbildningen har några respondenter inte följt utbildningen i sin helhet. Studien har inte kunnat klarlägga hur många personer som ekvivalerat hela eller delar. Det som framkommit under intervjuerna är att en person i grupp två inte deltagit i uppsatsskrivandet. I grupp tre har en person hoppat av utbildningen. Denna person var redan utbildad och legitimerad psykoterapeut. Två andra personer har ekvivalerat stora delar av utbildningen och följer den inte längre. En person har på grund av sjukdom inte kunnat fullfölja utbildningen och ytterligare en person har ekvivalerat uppsatsskrivandet.

Bortfallet i grupp ett är en person som inte har kunnat nås för intervju. I grupp två är bortfallet tre personer. En person har inte velat delta i studien och två personer har inte kunnat intervjuas inom tidsramen för studien. En av dessa personer hörde av sig ett par veckor efter att intervjuerna avslutats. Undertecknad valde att inte låta henne ingå i studien då databearbetningen påbörjats.

I grupp tre är tjugo elever som följer programmet intervjuade. En av eleverna följer bara delar av utbildningen och har utelämnats på grund av detta.

Tabell 1 antal deltagare och bortfall i studien

Grupp	1	2	3	Totalt
Deltagit i studien	17	21	20	58
Ej deltagit	1	3	1	5

Bortfallet bedöms vara så lågt att det är möjligt att dra generella slutsatser av materialet.

Deltagare

Deltagare i studien är elever som är eller har varit inskrivna vid det legitimationsgrundande familjeterapiprogrammet vid Göteborgs universitet samt programansvarig Göran Sandell. Utbildningen är inne på sin tredje omgång. I den kommande redovisningen är respondenterna indelade i de tre grupper som motsvarar de tre omgångar utbildningen varit. Grupp ett började sina studier hösten 2000, grupp två börja sina studier hösten 2003 och grupp tre hösten 2006.

Antalet respondenter är femtioåtta exklusive Sandell. Av deltagarna är åtta män och femtio kvinnor.

Deltagarnas utbildningsbakgrund

En klar majoritet av respondenterna är socionomer. Fyrtioåtta personer uppger att de har socionomutbildning. Några av dessa personer uppger också att de har magisterutbildning i socialt arbete och/eller handledarutbildning. Det är främst handledarutbildningen i socialt arbete men det finns också exempel på andra handledarutbildningar.

Sex personer uppger att de är utbildade psykologer och fyra anger annan utbildning. I den sistnämnda gruppen återfinns sjuksköterske, sjukgymnast och prästutbildning.

Deltagarnas ålder

Deltagarnas ålder är vid undersökningstillfället trettiosju till sextiofem år. Åldern för deltagarna det år de börjar studierna varierar från trettiofem till femtioåtta år. Den genomsnittliga åldern för samtliga deltagare vid programmet är femtiett år vid utbildningens start.

Tabell 2 deltagarnas genomsnittliga ålder per grupp 2008

Grupp	1	2	3
Genomsnitts ålder vid undersökningstillfället	56	53,5	51

Deltagarnas civilstånd

Respondenterna tillfrågades om deras civilstånd. I enkäten ingick alternativen ogift, gift, frånskild, omgift, partnerskap och änka/änkeman. Under tecknad missade att ha sambo/särbo som alternativ. Syftet med frågan var att undersöka i vilken grad familjeterapeuter är representativa för befolkningen i allmänhet. Några respondenter uppgav att de var sambo men detta framkommer inte i tabellen.

Tabell 3 Deltagarnas civilstånd september 2008

Civilstånd	antal	Procent
Ogift	8	13,8
Gift	35	60,3
Omgift	6	10,3
Frånskild	9	15,5
Total	58	100

Erfarenhet av föräldraskap

Femtiofyra respondenter uppgav att de har egna barn, biologiska eller adopterade. Fem saknar egna barn. Antalet barn varierar från ett till fyra och det genomsnittliga antalet barn är två.

Sammanfattning

Den genomsnittliga familjeterapeuten som studerar eller har studerat vid psykoterapeutprogrammet Göteborgs universitet är socionom, kvinna och gift. Hon har nyss fyllt femtiofyra år och är mamma till två barn. Hennes studiekamrater är som människor i allmänhet. De lever ensamma, gifter sig och skiljer sig ungefär som folk gör mest. Statistiskt skiljer sig inte gruppen stort från den övriga befolkningen. Familjeterapeuten är varken mer eller mindre modern än den genomsnittliga familjen i västvärlden.¹¹

¹¹ Bäck-Wiklund(2003)

Etiska frågor

En genomgång av forskningsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning har gjorts. Principerna finns publicerade på deras hemsida www.vr.se. Den första bedömningen var att studiens upplägg inte innehöll några etiska konflikter eller problem. De etiska riktlinjerna sammanfattas i rådet enligt:

De fyra huvudkraven

Det grundläggande individskyddskravet kan konkretiseras i fyra allmänna huvudkrav på forskningen. Dessa krav skall i det följande kallas informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vart och ett av dessa krav kan sedan specificeras ytterligare i ett antal regler, av vilka några skall redovisas i det följande. Vid sidan av dessa huvudregler kan det vara lämpligt att uppställa ett antal råd eller rekommendationer.

Regel nummer fyra säger att det inte bör finnas något beroendeförhållande mellan forskaren och forskningsområdet. Då undertecknad ingår i studien och står i ett beroendeförhållande till universitetet finns det ett etiskt problem här. Det skulle kunna vara en relevant invändning mot studiens validitet och reabilitet.

I samband med några av de första intervjuerna som en av respondenterna tog upp frågan om hur anonymiteten skulle garanteras. En viss typ av kritik återkom hos flera av respondenterna och det uppstod ett etiskt dilemma om hur frågan skulle hanteras. Kritiken återfinns i redovisningen av resultaten då jag efter övervägande fann att den inte kunde kopplas till någon särskild person och att den var intressant för en utveckling av utbildningen.

Svårigheter i undersökningen

Allt material är inhämtat i intervjuform per telefon eller i ett möte. Några kontroller av svaren har inte gjorts utan utgångspunkten är att respondenternas uppgifter är sanna. En kontroll av exempelvis Socialstyrelsens register över legitimerad personal skulle kunna ha gjorts. Det skulle kunna finnas ett litet utrymme för att en respondent berättar att han/hon är legitimerad utan att faktiskt vara det.

Utformandet av frågeformuläret har i efterhand visat på brister. Frågan om arbetssituationen innan och efter utbildningen har varit för otydlig och inte tillräckligt genomarbetad. Vid bearbetningen av svaren har det varit viss osäkerhet om hur anställningsförhållandena faktiskt påverkats efter utbildningen.

Vid bearbetningen av de öppna frågorna har det varit tydligt att det nedskrivna materialet varit större för den tredje gruppen som undertecknad själv tillhör. Tine Englund för i Nordiskt socialt arbete nr 3 2006 ett resonemang om värdet av forskningen kring Multisystemisk Terapi (MST). Resonemanget går bland annat ut på att forskning och utvärdering i egna verksamheter tenderar att överdriva och förbättra resultaten. Som student och utförare och deltagare kan naturligtvis egna motiv spela en roll för resultatet. Ett egenintresse av att beskriva den egna utbildningen positivt och svårigheter med relationen till lärare och studenter kan finnas med som faktorer som påverkar studien. Jag överlåter frågan till andra att bedöma i vilken omfattning det påverkat texten.

Kapitel 6

Resultat

Resultaten redovisas individuellt, i gruppen som helhet och uppdelat i studieomgång. Grupp ett omfattar den grupp som avslutade studierna 2003. Grupp två avslutade studierna 2006 och grupp tre avser den grupp som nu studerar termin fem. (HT 2008) Resultaten ges i anslutning till de tre fält undersökningen undersöker. I några tabeller saknas ibland svar utan att detta anges som bortfall i tabellen. Det beror på att jag vid genomgång av blanketterna inte kunnat se vilket svar det skulle vara.

Det första området försöker beskriva vilka motiv och förutsättningar som fanns för studierna. Vilka arbetsförhållanden och vilka personliga drivkrafter ledde in till utbildningen?

Det andra området rör resultaten av utbildningen. Hur många lyckades med examinationen och att bli legitimerade och hur mycket familjeterapi blev det? Vilken påverkan på arbetsförhållandena får utbildningen? I vilken grad byter man arbete och titel? Var återfinner vi studenterna efter utbildningen och vad kallar se sig? Vilka löneförhållanden har de

Det tredje och sista området är utbildningen och erfarenheterna av den. I vilken grad har studenterna uppfattat att målen för utbildningen har uppnåtts? Vilka starka sidor och erfarenheter har de fått av den? Och den avslutande frågan vad har studenterna saknat, vad de skulle vilja ha mer av? Vilka förbättringsområden berättar de om?

Motiv för utbildningen

För att analysera den enskilda respondentens motiv för att studera ställdes en rad påståenden som respondenten fick ta ställning till. En så kallad likertskala användes. Vid redovisningen nedan slår jag samman resultaten som instämmer i påståendet och de som inte instämmer i påståendet till två grupper. Utfallet kan då bli; Instämmer, varken eller och tar avstånd från.

Tabell 4 Inställningen till olika motiv för att studera vid psykoterapeututbildningen.

N=58

Påstående	N	Instämmer	Varken instämmer eller tar avstånd	Tar avstånd
Jag ville lära mig mer om familjeterapi	58	55	1	2
Jag har haft som mål att bli legitimerad familjeterapeut	58	51	5	2
Jag ville utvecklas i mitt arbete	58	57	1	
Utbildningen är ett led i min karriär	58	37	15	6
Jag ville öka mina möjligheter att själv styra över min situation	58	31	14	12
Utbildningen är en möjlighet att få högre lön	58	29	13	16
Arbetsgivaren ville att fler skulle vara familjeterapeuter	58	16	8	34
Jag ville arbeta med andra klientgrupper	58	15	11	32
Jag vantrivdes som anställd	58	2	4	52
Jag var trött på mitt arbete och mina klienter	58	0	4	54

Med utgångspunkt i tabell 4 kan svaren rangordnas i några olika motivgrupper.

De altruistiska motiven

Det första motivet är det mer altruistiska, kunskapslängtande motivet som kan finnas för högre utbildning. Respondenterna instämmer också i det i hög omfattning. Påståendet att ”jag ville lära mig mer om familjeterapi”, får ett högt antal instämmanden. Flera lyfter också fram just familjeterapi som sådant som ett viktigt ställningstagande för en form av verksam hjälp.

De professionella och egennyttiga motiven

De mål som sedan får flest instämmanden är ”jag har haft som mål att bli legitimerad psykoterapeut och jag ville utvecklas i mitt arbete”. En önskan om utveckling i arbetet skulle också kunna höra hemma bland de altruistiska motiven. En överlappning och ibland en överensstämmelse mellan de olika motiven är fullt tänkbar.

De följande frågorna berör motiv som mer handlar om längtan och strävan efter karriär, status och löneutveckling. Påståendet att ”utbildningen är ett led i min karriär” instämde trettiosju personer i. Flera tvekade en kort stund och tänkte efter över påståendet men svarade sedan att; - ja visst, det är det. Ordet karriär har sannolikt för många en negativ klang och respondenterna tvekar inför att göra karriär till en egen personlig drivkraft. Socialt arbetes kanske viktigaste fråga är att hjälpa den andre, det är inte helt korrekt att tala om den egna karriären som viktig eller som en drivkraft för den egna utbildningen.

Professionens förväntningar

En tredje grupp motiv som sammanfaller med denna förra gruppen kan sägas vara arbetsplatsens och professionens egna drivkrafter. Är utbildningen ett led i en ökad professionalisering av yrket. Finns det en genomtänkt tanke och strävan bland de arbetsplatser som återfinns i studien att höja utbildningsnivån? I påståendena finns motivgruppen endast i form av påståendet ”arbetsgivaren ville att fler av oss skulle vara familjeterapeuter”. Sexton respondenter instämde i detta påstående. Motivgruppen återfinns också i undersökningsfrågan som handlar om arbetsplatsens inställning till utbildningen. Den redovisas längre fram i texten.

Flykten från fattigdomen

Den fjärde och sista motivgruppen berör en strävan till en annan arbetssituation. Den ”otrogna ängelns” flykt från svåra arbetsförhållanden. Påståendena var ”jag ville jobba med andra klientgrupper” och ”jag vantrivdes som anställd och jag var trött på mitt arbete och mina klienter”. Skillnaden mellan det första och det sista påståendet var femton respondenter. Ingen instämde i det sista påståendet medan femton personer instämde i att de ville arbeta med andra klientgrupper. Att vilja arbeta med andra klienter var uppenbarligen lättare att känna igen sig i än att uttrycka trötthet över de man arbetade med. En önskan om utveckling, nya arbetsuppgifter och en bredare bas för sitt arbete kanske är en beskrivning som ligger närmare den egna idealbilden.

Sammanfattning

De altruistiska målen och de mål som rör den egna personliga utvecklingen är de mål som flest respondenter instämmer i. Karriär, löneutveckling och önsknings från arbetsplatsen och professionen är de motiv som sedan framhålls som betydelsefulla. Flykt från eller längtan bort från en svår arbetssituation har enligt respondenterna ingen eller mycket lite betydelse. Däremot instämmer en fjärdedel att de har tankar om att arbeta med andra klientgrupper.

I slutet av intervjuerien lades en fråga in om drömmen om den egna lilla lådan? Frågan var om respondenterna önskade att starta en egen verksamhet. I grupp tre berättade tretton personer att de önskade en egen verksamhet i någon form. Tre sade direkt nej och tre personer var mer tveksamma. Den egna verksamheten ansluter till drömmen och längtan bort till något annat och återfinns hos ett flertal.

Förutsättningar för utbildningen

Här beskrivs vilka attityder och förutsättningar som fanns hos arbetsgivaren till utbildningen. Hur arbetsgivaren såg på utbildningen och vilka förutsättningar som gavs för studierna. Frågan till respondenterna var vilken inställnings arbetsgivaren hade till utbildningen. En femgradig likertskala användes vid intervjun. Tio personer uppgav att arbetsgivaren var mycket lite eller lite positiv, elva personer angav varken eller och trettiosju personer angav att arbetsgivaren var ganska eller mycket positiv.

Tabell 5 antal arbetsgivare och deras ställning till utbildningen

Inte positiv till utbildningen	10
Varken eller	11
Positiv till utbildningen	37
Summa	58

På frågan hur det kommer sig angav respondenterna olika berättelser.

De som uppgav att arbetsgivaren var mycket lite eller lite positiv nämnde att arbetsgivaren inte var intresserad eller förstod vad utbildningen skulle ha för inverkan på arbetsplatsen. Några arbetsgivare uttryckte tveksamhet till behovet av högre utbildning. Arbetet som sådant krävde ingen högre utbildning än den som redan fanns. I något fall angavs rädsla hos arbetsgivaren för krav på högre lön och krav på förändring av verksamheten. Rädsla hos arbetsgivaren för konkurrens om kunnandet och ledarskapet uttrycktes också.

De som uppgav varken eller berättar att arbetsgivaren var ointresserad av att personalen vidareutbildade sig i psykoterapi.

De trettiosju respondenter som uppgav att arbetsgivaren var ganska eller mycket positiv berättar om en arbetsplatskultur som gynnade fortbildning och en positiv syn på att vidareutbilda personalen till legitimerade psykoterapeuter. I något fall var beviljandet av utbildningen ett sätt att behålla personal genom att göra arbetsförhållanden mer attraktiva.

Tjänstledighet för studier

Femtiofyra respondenter beviljades tjänstledigt för studier. Tre arbetade deltid för att kunna genomföra utbildningen. Omfattningen av tjänstledigheten varierade från femtio till åtta procent. Den vanligaste graden av tjänstledighet var tjugo procent som omfattades av trettisex personer.

Tjänstledighet med lön för studier

Femtioen respondenter beviljades tjänstledighet med lön. Den vanligaste graden av tjänstledighet med lön var tjugo procent som omfattade trettiotvå personer.

Bidrag till litteratur

Trettiofyra respondenter fick bekosta litteraturen på egen hand. Några av dessa har berättat att de gjorde och beviljades avdrag i självdeklarationen för litteratur. Tjugotre respondenter beviljades hela eller delar av litteraturen.

Tabell 6 Antal som fått tjänstledighet, lön och bidrag till litteratur av arbetsgivaren.

Utfall	Tjänstledigt	Tjänstledigt med lön till hela eller delar av utbildningen	Bidrag till litteratur hela eller delar av litteraturen
Ja	54	51	23
Nej	4	7	34

Resultat efter utbildningen

Legitimation eller inte

Hur många av respondenterna har ansökt om och beviljats legitimation? Och de som inte gjort detta vilka orsaker finns till detta?

I grupp ett har fyra personer av arton inte ansökt om legitimation. Motiven till detta har varit att de inte blivit klara med uppsatsen eller att de inte känt något behov av legitimationen. Ingen av respondenterna har angett utbildningen som orsak till att de inte blivit klara utan förlägger orsaken till sig själva, såsom "slarvigt", och "en del kvar".

I grupp två har två personer uppgivit att de inte ansökt om legitimation. En anger att legitimationen inte har någon betydelse. Utbildningsbeviset har varit tillräckligt. I det andra fallet har respondenten uppgivit att hon "inte fullföljt utbildningen" då uppsatsen inte gjorts klar.

Tabell 7 antal per grupp som är legitimerade respektive inte legitimerade.

Grupp	1	2
Legitimerad	13	19
Ej legitimerad	4	2

Examinatorn Göran Sandell uppger att man gjort särskilda ansträngningar genom planering och stöd till eleverna för att så många som möjligt skall kunna fullfölja utbildningen. Av erfarenhet vet man att uppsatsskrivandet är ett kritiskt moment. Detta framgår även av UHÄ: s utvärdering. Hur utfallet för grupp tre kommer att bli återstår att se.

Anställningsförhållanden innan studierna

Samtliga respondenter var anställda terminen innan utbildningen startade. Sexton av dem hade också ett företag registrerat. En person var sjukskriven på deltid terminen innan utbildningen startade.

Anställningsförhållanden efter och under studierna

Femtiosex respondenter är vid undersökningstillfället anställda. En arbetar heltid i det egna företaget och en är pensionerad. Tjugotvå respondenter har ett eget företag registrerat. Huvudsakliga arbetsuppgifter för de som arbetar privat är familj, par och individualterapi, handledning och utbildning. Omfattningen varierar från någon enstaka timme per vecka till att på heltid försörja sig på egen verksamhet.

Tabell 8 andel egenföretagare per grupp vid undersökningstillfället sept 2008

Grupp	Företagare innan utb	Företagare efter utb
1	7	7
2	6	12
3	3	-
summa	16	19

Ökningen för företagare var alltså sammanlagt sex respondenter. En ökning med tio procent av den totala gruppen och drygt fjorton procent för gruppen avslutade studier.

Byte av arbetsplats

En fråga för studien var i vilken omfattning ledde utbildningen till byte av arbetsgivare. Frågan är som studien utformats inte helt säker att svara på. Det finns flera olika alternativ som frågeformuläret inte helt täckte in. Några har kvar samma arbetsgivare men har fått andra arbetsuppgifter. Andra har bytt arbetsgivare men utför samma arbetsuppgifter. Några har efter en period av andra arbetsuppgifter återgått till de ursprungliga arbetsuppgifterna. Några respondenter har startat enskilda firmor som ibland har varit och är verksamma och i några fall inte har lett till några uppdrag.

Tabellen nedan beskriver de respondenter som har bytt arbetsuppgifter och/eller har förflyttat sig utom eller inom den ursprungliga organisationen, det vill säga de tillhör inte längre samma arbetsgrupp som de gjorde terminen innan utbildningen startade. Hos fem av respondenterna har jag inte kunnat säkerställa något svar utifrån svaren i frågeformulären.

Tabell 9 Antal som bytt arbetsplats/arbetsuppgifter

Grupp nr	Bytt arbetsplats	Kvar på samma arbetsplats
1	8	7
2	7	12
3	6	13
totalt	21	32

Noterbart är att i grupp tre som ännu inte avslutat utbildningen har sex personer bytt arbetsplats och/eller arbetsuppgifter. Tjugoen respondenter har bytt arbetsuppgifter och eller arbetsplats under studietiden. Ett par respondenter upp gav att de blivit chefer/arbetsledare efter eller under utbildningen. En respondent hade efter att ha varit chef återgått till sitt tidigare arbete.

Titel

I frågeformuläret ingick en fråga om vilken titel respondenten hade terminen innan utbildningen startade och vilken titel respondenten har vid frågetillfället. Tanken med frågan var att undersöka och kunna analysera förändringen i relation till någon av de teoretiska utgångspunkterna. En sådan analys har varit svår att göra utifrån materialet. Den vanligaste titeln och yrkesbakgrunden har varit kurator. Terminen innan utbildningen uppgav tjugofyra respondenter att de hade titeln kurator. Några av kuratorernas titel var kombinationen socionom/kurator. Andra titlar som återfinns i materialet är enhetschef, familjerättssekreterare, socialsekreterare, psykolog, sjuksköterska, sjukgymnast, familjebehandlare och präst.

Vid undersökningstillfället uppgav fjorton personer att de fortfarande hade titeln kurator utan tillägget legitimerad psykoterapeut. En respondent berättade att de på arbetsplatsen motsatt sig en förändring av titeln från kurator till legitimerad psykoterapeut. Uppfattningen var att en förändring av titeln skulle innebära en förändring av innehållet och kraven för den tjänst respondenten hade.

Elva personer (34% av antalet legitimerade) titulerade sig legitimerade psykoterapeuter helt eller i kombination med annan titel vid undersökningstillfället. I några fall var det ”rena” psykoterapeuttjänster och kan därmed ses som stängande eller exkluderande för andra grupper. Undertecknad har inte kunnat finna något stort stöd eller samband för att arbetsgivaren deltog i att öka kraven på utbildning eller legitimation. De legitimerade psykoterapeuterna återfinns i huvudsak inom barnpsykiatri, vuxenpsykiatri, familjerådgivningen, socialtjänsten och primärvården. Exempelvis ökade antalet familjerådgivare från åtta till elva i jämförelse med innan utbildningen och undersökningstillfället.

Medlemskap i förening

Frågan som ställdes till respondenterna var om de var medlemmar i någon yrkesförening?

Trettioen (53,4%) respondenter uppgav att de innan, under eller efter utbildningen gått med i en förening med inriktning på psykoterapeutisk behandling. Alla utom två hade valt någon av familjeterapiföreningen i Sveriges lokalföreningar. Ett par av respondenterna var engagerade i de lokala styrelserna för familjeterapiföreningarna.

Tjugosju (46,6%) respondenter svarade nej på frågan. Flera hade funderat på att gå med i någon förening men av olika skäl ännu inte gjort det.

Medlemskap i en förening kan ses som ett uttryck för en yrkesidentitet och medveten strävan att organisera sig utifrån den egna professionen.

Terapeutisk inriktning

Respondenterna tillfrågades om de ansåg sig tillhöra någon särskild terapeutisk inriktning. Majoriteten berättade att de främst var påverkade av ett systemteoretiskt tänkande. Psykodynamisk teori var en återkommande beskrivning av den teoretiska bakgrunden för det familjeterapeutiska arbetet. På frågan om de ansåg sig vara eklektiska svarade femtiotre respondenter instämmande. Ett par uppgav att de fördrog att kalla sig integrativa. De ansåg att eklektisk var ett vagt uttryck som de inte helt kände igen sig i. Fem respondenter ansåg sig tillhöra en särskild teoribildning. Främst beskrev de att de vilade på systemteoretisk grund.

Löneutveckling

Frågan som ställdes till respondenterna var vilken lön de hade per månad i jämna tusentals kronor. I de fall de hade flera inkomster ombads de skatta den ungefärliga summan av alla inkomster. I gruppen som helhet varierade månadslönen från tjugofyratusen kronor som lägst till fyrtiotvåusen kronor som högst. Genomsnittslönen var 29 000 kronor per månad. I tabellen nedan redovisas genomsnittslönen per grupp

Tabell 10 Genomsnittslön per grupp

Gruppenr	Medellön
1	30,7 tkr
2	29,33 tkr
3	29,15 tkr
genomsnitt	29,6 tkr

En jämförelse mellan män och kvinnor visar att den uppgivna lönen mellan könen skilde sig med drygt 3000 kr till männens fördel. Psykologerna skilde också ut sig lönemässigt vilket kanske inte är förvånande. De tjänade knappt 2000 kr mer i månaden än socionomerna.

Slutsatsen blir att familjeterapiutbildning lönar sig om man bara tittar på resultatet efter utbildningen och inte tar hänsyn till de kostnader som man normalt räknar med vid en analys om löner och lönenivåer. Den högre medelåldern och tiden i yrket talar i sig för en

löneskillnad. Studiens kvantitativa och deskriptiva karaktär blir tydlig här då frågan om i vilken grad utbildningen påverkat lönenivåerna inte går att ge något svar på.

Omfattning av familjeterapi

Respondenterna tillfrågades om de utförde mer, mindre eller oförändrat mycket familjeterapi jämfört med terminen innan utbildningen.

Tabell 11 Omfattning av familjeterapi per grupp, kön, utbildning och om man är legitimerad eller ej.

	Mer familjeterapi	oförändrat	Mindre familjeterapi
Grupp 1	5	5	6
Grupp 2	13	6	2
Grupp 3	11	7	2
Kvinna	27	17	6
Man	2	1	4
Socionom	25	14	9
Annan utb	1	3	1
Legitimerad	16	10	6
Ej legitimerad	2	1	2

En (1,7%) respondent svarade inte på frågan. Tjugonio (50%) respondenter uppgav att de arbetade mer med familjeterapi. Arton (31%) uppgav oförändrat och tio (17,2%) uppgav mindre.

Vid en statistisk analys för att undersöka eventuella samband mellan omfattningen av familjeterapi och utbildning, årskull, kön och om man var legitimerad eller inte återfanns inga säkerställda signifikanta skillnader. Några små skillnader fanns dock som kanske skulle kunna undersökas vidare. En fullbordad utbildning med legitimation, socionom eller psykologexamen och kvinna tycks vara en bra kombination om målet är mer familjeterapi.

Hur det kom sig att det blev mer familjeterapi berättade respondenterna att byte av arbete i några fall lett till ”mycket mer” familjeterapi. Flera respondenter uppgav utbildningen och att den ökande självsäkerheten hade lett till mer familjeterapier. Arbetsplatsen och kollegors inställning hade också gjort att fler använde sig av den höjda kompetensen. ”mer för att jag kan det, svårt att bedriva familjeterapi om man inte kan det” var en ytterligare kommentar. I några fall var den egna verksamheten också en bidragande orsak till att det blev mer familjeterapi. Bland gruppen som studerar berättade man att utbildningen och handledningen i sig tvingat fram mer terapier. Den ökade säkerheten och kompetensen beskrevs som bidragande faktorer.

Mindre familjeterapi blev det ibland av arbetsplatsbyte eller förändrad arbetsplatskultur. Svängningar i synen hos arbetsgivaren på vad som är verksamt i terapi och organisationsförändringar bidrog i en del fall till att det blev mindre familjeterapi. I några fall skedde en glidning från terapier med familjer till enskilda. Övergripande arbete och arbetsledning tar tid och förändrar andelen familjeterapi, likaså handledningsuppdrag som också motverkar andelen familjeterapi. Några respondenter uppgav att de nådde fler familjer

genom att deras kunskap spred sig via handledning och utbildning. ”jag påverkar fler idag som mentor och handledare” var en kommentar.

Erfarenheten av och synen på utbildningen

Lärandemålen

Göteborgs universitet har i sin utbildningsplan för psykoterapiprogrammet angett fyra lärandemål för utbildningen. Målen är antagna av Universitetet och är de egna uttalade och nerskrivna förväntningarna på vad utbildningen skall ge studenterna. En jämförelse med högskoleförordningens (1993:100) mål för psykoterapeutexamen och Göteborgs universitets lärandemål visar att de är lika. GU har gjort högskoleförordningens mål till sina egna. Förutsättningarna och målen för Psykoterapeutexamen är reviderade i högskoleförordningen 2006:1053 och målen är delvis förändrade.

En hög överensstämmelse mellan de egna utarbetade lärandemålen och studenternas egen uppfattning om i vilken grad de uppnått borde rimligtvis eftersträvansvärt. Målen anknyter till de olika teoretiska avsnitten i varierande grad. Studenterna ombads att skatta på en skala från ett till tio i hur hög grad utbildningen motsvarat de angivna målen.

De fyra lärandemålen är

- * att studenten skall ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter för att självständigt kunna göra diagnostiska bedömningar och upprätta behandlingsprogram samt genomföra och utvärdera psykoterapi inom ett av områdena individual-, grupp- eller familjeterapi.
- * att studenten skall ha förvärvat kännedom om sådana samhälls och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser
- * att studenten skall ha utvecklat självständigt tänkande, självkännedom och förmåga till empatisk inlevelse.
- * är att studenten skall ha förvärvat förmågan att genomföra kvalitetssäkring/utvärdering av psykoterapier, del utvärdera egna psykoterapier, dels göra psykoterapi till objekt för forskning och utvärdering.

Tabell över i vilken grad lärandemålen anses ha uppnått på en tiogradig skala. Talen är avrundade till två decimaler.

Tabell nr 12 Måluppfyllelse per grupp för lärandemålen

Gruppenr	Mål nr 1	Mål nr 2	Mål nr 3	Mål nr 4
Grupp 1	6,47	6,64	7,52	5,17
Grupp 2	6,35	7,90	8,40	4,90
Grupp 3	6,60	7,35	7,78	6,05
total	6,47	7,33	7,92	5,38

Variationerna mellan svaren respondenterna ger för de olika målen är stora. Alltifrån kommentaren att delar av undervisningen helt saknats eller att den varit av mycket dålig kvalitet, till lovord och full överensstämmelse mellan målen och respondentens skattning. Respondenterna väljer att ge mål nummer tre som beskriver den egna utvecklingen avseende tänkandet, självkännedomen och den empatiska inlevelsen den högsta skattningen. På den tiogradiga skalan ges en överensstämmelse med 7,92. Göteborgs universitet utbildar familjeterapeuter som skattar sig själva som att de med hjälp av utbildningen i hög grad utvecklat sitt tänkande, sin självkänedom och sin empatiska inlevelse.

Mål nummer två som berör allmänbildning och kännedom om kvinnors och mäns livsvillkor är det mål som skattas näst högst. Noterbart är att frågor om genus, makt och våld längre fram i studien nämns som bristområden av ett flertal av respondenterna.

Mål nummer ett berör diagnoser och utvärdering av psykoterapier och skattas med näst lägst måluppfyllelse. Skattningen överensstämmer med de kommentarer som ges vid studiens avslutande öppna frågor. Flera respondenter uttrycker tveksamhet till hur väl utbildningen hanterar mål nummer ett. Målet liknar i viss del mål nummer fyra. Att kunna utföra utvärdering återkommer som ett mål för utbildningen.

Mål nummer fyra som berör kvalitetsfrågor, forskning och utvärdering skattas mer än två enheter lägre. På den tiogradiga skalan skattas måluppfyllelsen till 5,38. Till viss del återkommer denna kritik i de öppna frågorna som avslutar intervjuerna. Mer om detta längre fram i texten.

Slutsatsen skulle kunna vara att familjerna kommer att kunna möta inkännande, tänkande och empatiska familjeterapeuter som har vaga idéer och kunskaper om vad som fungerar och hur man tar reda på det.

Utbildningens starka och svaga sidor

Intervjuerna avslutades med öppna frågor om hur respondenterna uppfattade utbildningens starka sidor och vilken nytta de haft av utbildningen samt vilka svaga sidor utbildningen haft och vad de saknat hos den. Svaren skrevs ned i formuläret under intervjun och redovisas nedan i de områden undertecknad har tyckt sig kunna skilja ut.

Några stora skillnader återfinns inte mellan grupperna på frågan om vilka starka sidor utbildningen haft och vilken nytta den inneburit.

Grupp ett nämner barnsjukdomar och samarbetsproblem mellan lärare som ett bekymmer för utbildningen. Denna kritik återkommer inte i grupp två och tre.

Styrkor

Grupp nummer ett beskriver också handledningen, helheten, gruppen och att kunskapen föll på plats som positiva erfarenheter. ”Att kunna laborera och pröva”, att ha ”fått verktyg” att det ”finns många sätt att jobba på” en ”jättebra bredd”, ”odogmatiskt” och ”helheten” är andra beskrivningar av goda erfarenheter från utbildningen.

Gemenskapen med gruppen: ”erfarna kollegor” ”mötet” ”utbyte av kollegor” ”fick en viss självkänsla” och ”att möta andra” är beskrivningar som uttrycker nyttan av utbildningen.

Kunskapen föll på plats: ”knöt ihop säcken” ”hittade tillbaka” ”uppsatsen gav mig mycket”. ”scannandet av alla teorier”, ”helheten”, ”samanhållen” är exempel på andra ord som återkommer som positiva erfarenheter i svaren.

I grupp två använder respondenterna orden och meningarna ”helhetssynen, en stadga som en korsett”, ”smörgåsbord”, ”helhetssynen, att allt hänger ihop”, ”öppen för alla teorier” som återkommande beskrivningar. Upplägget och utbildningens struktur framhålls,Handledningen beskrivs som positiv med engagerade och kunniga handledare.

I grupp tre återfinns samma ord och meningar. ”helheten”, ”sammanhanget”, ”bredden”, ”studiekamraterna” Är beskrivningar som återkommer. ”det sociala perspektivet” ”en röd tråd” ”en ökad förståelse för familjen” är andra beskrivningar av utbildningens starka sidor. Examinators stöd, lättillgänglighet och hållning förs fram som positiva erfarenheter.

Förutom de ovan nämnda tillkommer flera kommentarer om den egna terapeutidentiteten i grupp tre. ”jag har förstått att mitt arbete är bra”, ”jag känner mig tryggare och lugnare”, ”skärskådar oss själva”, ”att jag faktiskt kan och vet en hel del”, var meningar som användes.

Helheten, bredden, handledningen, studiekamraterna, kunskapsutvecklingen och den egna terapeutidentiteten är de beskrivningar som är främst återkommande bland respondenterna. Stödet från institutionen och examinatorn beskrivs av flera som betydelsefullt och viktigt för att utbildningen har kunnat fullföljas. En odogmatisk och tillåtande attityd har uppskattats. Överlag ger respondenterna en mycket positiv beskrivning av utbildningen som helhet.

Utbildningens svaga sidor

Respondenterna tillfrågades vad de hade uppfattat som utbildningens svaga sidor, vad de hade saknat mest under och efter utbildningstiden?

Grupp ett berättade om brist eller avsaknad på konkret träning på olika familjeterapeutiska interventioner som ett problem för flera av respondenterna. Brist på genusperspektiv återfinns i svaren. ”Barnsjukdomar” och ”uppenbara samarbetssvårigheter” mellan kursledarna var också återkommande svar. Brist på eller avsaknad av ”klinisk erfarenhet” hos lärare och handledare och glömska av ”psykodynamisk erfarenhet” togs upp. Brister i diagnostik och utvärdering samt i de vetenskapsteoretiska delarna nämndes av respondenterna.

Grupp två berättade att ”att förutsättningarna för att bedriva familjeterapi borde göras tydligare”. Några deltagare hade svårigheter att genomföra familjeterapier främst på grund av brist på familjer inom de organisationer de verkade. ”Handledningen och teorin sammanföll inte, de borde synkats” var en återkommande kritik. Denna kritik varierade beroende på vilken handledare man hade haft. Brist på genomgång av juridiska och terapeutiska ramar samt avsaknad av genusperspektiv nämndes som andra svårigheter. Brist på fördjupning och kritik mot att vissa teoretiska avsnitt ”flyktades” över, att utbildningen borde ”moderniseras” och avsaknad av anknytningsteori var andra områden som respondenterna uttryckte som

utbildningens svaghet. Det fanns några respondenter som helt saknade kritik och berättade till exempel att ”jag är enormt nöjd, jag har faktiskt ingen kritik alls”.

Grupp tre som undertecknad själv tillhör beskriver samma brister som grupp ett och två. Avsaknad av genus, våld och makt perspektiv framhålls. Några deltagares brist på familjer för terapier och avsaknad av barnperspektiv är teman som återkommer. En respondent nämner att hon ”saknar en mer personlig fördjupning på ett personligt plan”. Flera respondenter berättar att de saknat fördjupning i en del teori avsnitt. De har upplevt att det varit svårt att få med allt och att det ibland varit ett ”duttande”. Utbildningen har inte upplevts som modern utan den har saknat en uppdatering. Examinatorns dominerande roll lyfts fram både som en styrka men också en svaghet. Avsaknad av ”stringens och rund i kanterna” har förts fram som upplevda brister.

Sammanfattning

Den mest återkommande kritiken handlar om brist på eller avsaknad av genus och barnperspektiv. Makt och frågor om våld nämns också av flera respondenter som ett förbättringsområde.

Nästa återkommande område berör handledningen. Större krav på att alla studenter verkligen skall ha familjeterapier och att handledningen bättre skall samordnas med teoriavsnitten återkommer som förbättringsområden i alla tre grupperna. Kritiken av handledningen varierar beroende på handledare.

Koncentrationen till en examinationsansvarig nämns som ett problem. En koncentration till en person motverkar bredd och helhet och kan göra utbildningen både ensidig och sårbar. Ett utvidgat ansvar till fler personer är ett önskemål.

Någon kritik eller frågor om forskning och utvärdering nämns inte i någon större omfattning trots att det lärandemålet är det som skattats lägst.

Kapitel 7

Analys av materialet

”Vad bidde det” är studiens namn. Det outtalade och inte nerskrivna målet att fler familjer skulle kunna få mer och bättre familjeterapier, hur gick det med det målet? Det generella svaret är respondenterna berättar att det blev mer och bättre familjeterapi för en bredare grupp klienter. Hälften av gruppen uppskattar att de arbetar mer med familjeterapi än innan.

Vilken slutsats man kan dra av detta är osäkert. Vad som är bättre familjeterapi kan skilja sig åt bland annat beroende på vilken teoretisk skola vi tillhör. Motsatsparet bättre/sämre kanske har ett lågt vetenskapligt värde och borde definieras på ett annat sätt. En fördjupad analys av resultatet av utbildningen borde innehålla fler informationsområden. Hur skulle familjerna som fått hjälpen beskriva den om de till exempel kunnat jämföra den med terapeuter utbildade vid andra institutioner? Man skulle mycket väl kunna tänka sig att en mindre kvantitet familjeterapi med en högre kvalitet skulle kunna göra stor skillnad för människor? Men vad är egentligen de familjeterapeutiska målen? Inom psykoanalysen förs och har förts en diskussion om vad som är den övergripande målsättningen för det terapeutiska arbetet. Är symtomlindring och den därtill hörande synen på psykiskt lidande målet för den psykoterapeutiska behandlingen?

Att betona familjen och familjeterapin som en modell för att hjälpa familjer är ju också ett ställningstagande för att familjen kan vara en viktig del i att bota, lindra eller trösta om vi väljer att närma oss den medicinska traditionen. Den mesta familjeterapin som ges av respondenterna i denna studie ges i offentliga sammanhang vilket bland annat innebär att det är flera parter inblandade i förväntningar och målsättningar för det terapeutiska arbetet. Familjeterapeuterna är beroende av de sammanhang de verkar. Det något enklare förhållandet som råder mellan en analysand/patient i relation till en psykoterapeut kompliceras av alla de omständigheter det innebär att vara anställd i ett system som är en del av den offentliga sektorn. Några av respondenterna beskriver dess svårigheter som till exempel en oförmåga hos arbetsgivaren att förstå värdet av familjeterapeutisk kunskap och erfarenhet. Men det råder ju också uppenbart oklarheter om var familjeterapin hör hemma. Frågan återstår, är det ett socialt, medicinskt eller psykologiskt arbete? Kanske är frågan ointressant och svaret finns mellan de olika synsätten. Kanske är det, det som skulle kunna vara styrkan i utbildningen och i den samlade familjeterapeutiska kunskapen och erfarenheten att förståelsen och möjligheten att bota, lindra och trösta finns inom och mellan människor?

Den altruistiske familjeterapeuten

Kan man finna stöd för den mer naive familjeterapeuten i materialet. Den människa som söker kunskap, som är nyfiken, som är övertygad om att samtal med familjer kan minska lidandet och som vill vidga sitt kunnande och har altruistiska motiv för att utbilda sig? Finner vi henne i materialet? Fler än hälften av gruppen är kvar på sina arbetsplatser de arbetar med mer familjeterapier och de skattar sig som mer kunniga än innan utbildningen. De har inga behov av nya titlar eller egna företag. De beskriver sig som eklektiska (53/58) och medlemmar i familjeterapeutiska föreningar (31/58) de är nöjda med utbildningen och har i flera fall fortsatt kontakten med sina studiekamrater. Så hon finns i stor utsträckning men det hindrar inte att hon också bär på andra drömmar.

Den otrogna ängeln

Sex nya företag har sett dagens ljus. Det är visserligen en låg siffra men trots allt en ökning med drygt 15% procent i gruppen examinerade (6 av 38). Det anmärkningsvärda är att denna ökning enbart skett i grupp nummer två. Totalt återfinns egna firmor i olika hög omfattning hos hela 22 av gruppens 58 deltagare. (37%) Det vill säga i nästan lika hög omfattning som siffran för Kaliforniska socialarbetare. Utesluter man gruppen som ännu inte är färdig blir siffran för eget företagande hela 50 % (19/38) det vill säga varannan respondent är egenföretagare efter utbildningen. Trots det egna företagandet är majoriteten kvar i offentlig verksamhet. De arbetar under andra titlar men i huvudsak med liknande arbetsuppgifter. De har fördjupat sig och beskriver att de höjt både kvantiteten och kvaliteten på det familjeterapeutiska arbetet. Den egna verksamheten har oftast en liten omfattning och bedöms sällan kunna växa till något stort utan ses som ett komplement till en anställning. Så i en viss bemärkelse är hon en otrogen ängel som längtar efter den andre, autonomi, högra lön och karriär.

Den horisontella karriären

Studien har inte helt kunnat besvara frågan om hur arbetsbytena sett ut. Titeln legitimerad psykoterapeut och familjerådgivare är de titlar som ökat i antal hos respondenterna. Flertalet är trots byte av titel och arbetsplats kvar inom samma eller liknande verksamheter och i en del fall med andra arbetsuppgifter. Flera har bytt arbete men inte arbetsuppgifter. Bilden är splittrad men begreppet horisontell karriär kanske kan användas. Det egna målet om personlig utveckling och en vilja att lära sig mer om just familjterapi styrker en hypotes att familjeterapeututbildningen är en slags karriärväg. Få respondenter berättade att de blivit chefer eller arbetsledare efter eller under utbildningen. Någon vertikal traditionell karriär är det få respondenter som beskriver. Utvecklingen går istället mot mer kvalité och en högre omfattning av det familjeterapeutiska arbetet som sådant.

Den horisontellt strävande otrogne altruisten

Skulle det kunna vara en beskrivning av familjeterapeuten utbildad vid Göteborgs universitet? Finns det stöd för att vi återfinner henne bland våra respondenter? Ja, skulle vi kunna säga efter en analys av materialet men kanske skulle ingen uppskatta att beskrivas med de ordvalen? Kanske snarare en kunskapsstörstande och utvecklingsintresserad familjeterapeut som är mån om att hjälpa den andre är en beskrivning som flertalet skulle känna igen sig i. Att vi kan längta efter utveckling både för oss själva men också för dem vi arbetar för och tillsammans med behöver inte stå i ett motsatsförhållande. Vår och professionens utveckling och dem vi vänder oss till och med kanske inte behöver vara en fråga för antingen eller? Familjeterapins utveckling drivs som andra professioner både av naiva och cyniska motiv. I vilket fall som helst tycks det vara ett faktum att motiven och drivkrafterna för utveckling och utbildning förklaras av många olika typer av orsakssammanhang. Tolkningen kanske kräver avstånd och distans och det är först i historiens ljus vi kommer att beskrivas och betygsättas. Vilken skala som kommer att användas i framtiden vet vi ännu inget om.

Utbildningen som sådan

Majoriteten av respondenterna är positiva till utbildningen. Bredden och helheten och utvecklingen av den egna identiteten som familjeterapeut beskrivs som positiva erfarenheter. Kritiken mot att utbildningen är för grund och saknar fördjupning är återkommande. Det borde rimligtvis vara en svårighet att behålla både en bredd och ett djup. En sätt att hantera frågan skulle kunna vara att förlänga utbildningen. En framtida sammanhållen familjeterapiutbildning kanske skulle kunna ge både fördjupade kunskaper men också en fortsatt bredd. Den familjeterapeutiska erfarenheten och praktiken är nog inte särskilt intresserad av en avsmalning utan mängden av olika behandlingsmetoder och synsätt kommer sannolikt att vara en del av det psykoterapeutiska fältet under en lång tid.

En ökad säkerhet och kunskap kombinerad med ett utökat nätverk av familjeterapeuter beskrivs av flera av respondenterna som ett direkt resultat av utbildningen och det sammanhang den fört med sig.

En stor del av familjeterapeuterna väljer att arbeta i egen regi. I den nuvarande utbildningen saknas helt inslag som berör förutsättningar och regler för privatpraktiserande psykoterapeuter. Svårigheten att både behålla en bredd men också skapa ett djup i kunskapsbasen kanske gör att denna fråga inte har högsta prioritet och det är inte heller något som tagits upp under intervjuerna.

Förslag till förändringar

Den kritik som framkommer mot utbildningen är att handledningen inte är tillräckligt integrerad med utbildningen, att det på några områden saknas eller brister i de teoretiska avsnitten och att strukturen med en examinationsansvarig gör utbildning smalare och sårbarare än önskvärt. Kritik har också förts fram att studenter kan genomgå utbildningen med alltför lite erfarenhet av familjeterapi beroende på brist på familjer. I det följande görs en sammanfattning av förslag till förbättringar av de brister i utbildningen som respondenterna tar upp i studien.

- Brister i handledningen. Det framkommer önskemål att handledningen borde samordnas bättre med teoriavsnitten. Tanken är att mer träna på och gå igenom olika skolbildningar och deras interventioner parallellt med den teoretiska undervisningen. Önskemål om mer klinisk erfarenhet hos handledarna av arbete med familjer efterfrågas av flera respondenter. Handledningen är en sådan stor del av utbildningen att kravet på kvalitén borde drivas med kraft. Kritik på detta område borde tas på stort allvar för att helheten och bredden i utbildningen skall kunna fortsätta att tillvaratas.
- Brist på erfarenhet av familjeterapi och möjlighet att bedriva familjeterapi under utbildningen har i några fall uttryckts som ett bekymmer. Kanske borde man föra en diskussion om det skulle kunna finnas andra möjligheter till denna erfarenhet än via elevernas ordinarie arbeten. Omorganisationer, konflikter, arbetsplatsbyten eller andra oförutsedda händelser kan skapa problem att få tillräcklig erfarenhet av samtal med familjer. Frågor om ansvar och försäkringar borde vara möjliga att lösa utan alltför stora problem.
- Genusfrågor, våld i nära relationer, barnperspektiv och frågor om makt lyfts fram som områden där det råder brist. Bristen gäller både föreläsningar och litteratur. Här behövs en förändring. Samtliga tre grupper återkommer till dessa teman som brister i utbildningen.

- Lärandemålet som avser forskning och utvärdering ger i studien ges lägst skattning för måluppfyllelse. Avsaknad av kritik på detta område kanske mer är ett uttryck för bristande förståelse och kunskap om frågorna. Den låga skattningen i sig borde vara en orsak till att se över hur utbildningen kan öka elevernas kunskaper inom området forskning oh utvärdering.
- Utbildningen beröms för sin bredd och helhet men strukturen med en examinator och utbildningsansvarig skulle på sikt kunna motverka bredd och helhet. Kanske är kritiken mot brister i handledningen och den låga skattningen av forskningsmålet ett uttryck och tecken på att utbildningen skulle vinna på att ansvaret fördelades på fler personer? Några respondenters uttryck att utbildningen är föråldrad och i behov av uppfräschning kanske också kan tas som intäkt för en sådan slutsats?
- Etiska riktlinjer beskrivs som ett exempel på en faktor för att bedöma en professions status. Avsaknad eller brister i undervisningen om etiska faktorer beskrivs av några respondenter. En diskussion om vilka etiska riktlinjer som skall gälla för familjeterapeuter borde vara ett intresse för professionen själv och de som utbildar professionens medlemmar.

Referenser

- Adhikari, Krishna, Prasad. Retief, Rita Theresa. *A Departure Towards Professionalism* (2001) D-uppsats Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete
- Blom, Björn. Morén, Stefan. Nygren, Lennart. Mfl. (2006) *Kunskap i socialt arbete* Natur och Kultur, Stockholm
- Blomqvist, Birgitta. Stolt, Héléen. *Psykoterapeut eller inte- är det någon idé att utbilda sig?* (2008) D-uppsats. Umeå Universitet.
- Boscolo, Luigi. Bertrando, Paolo (1998) *Genom Tidens Lins* Mareld, Smedjebacken,
- Brinkerhoff, R. (1981) Making evaluation more Useful. *Journal of Training and Development* 35 (12): 60-70
- Bäck-Wiklund, Margareta. Johansson, Thomas. Mfl (2003) *Nätverksfamiljen* Stockholm, Natur och Kultur.
- Dellgran, Peter. Höjer, Staffan. (2000) *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*
- Dellgran, Peter. Karlsson, Per-Åke. (1991) *Påbyggda socialarbetare- efter studier i arbete.* Göteborgs universitet
- Egelund, Tine. (2006) *Multisystemisk terapi: En metode med tvivlsomme effekter* Nordiskt socialt arbete Nr 3
- Foxon, M (1989) *Evaluation of Training and Development Programmes: A review of the Literature.* Australian Journal of Educational Technology, 5 (2), 89-104.
- Freud, Sigmund. (1919) *Bör psykoanalysen läras ut vid universitetet?* PSYKOANALYTISK TID/SKRIFT 2006:16 Värnamo.
- Hansson, Kjell mfl (2001) *Familjebehandling på goda grunder* Förlagshuset Gothia, Växjö
- Häggström, Irene. Mfl (2007) *Högskoleverkets utvärdering av psykoterapeututbildningar vid universitet och enskilda utbildningsanordnare.*
- Flordh, Christina. *Insikten Nr 1 årgång 17* Stockholm,
- Kullberg, Karin (2006) *Man hittar sin nisch* doktorsavhandling Växjö universitet
- Low, Gary R., Reid Nelson, P. (1999) *The professionalization of poverty* Aldine de Greuter, New York.
- Lundsby, Maths. Sandell, Göran. Ferm, Roland. Währborg, Peter. Petitt, Bill. Fälth Tommie. (2005) *Familjeterapins grunder* Natur och Kultur, Falköping.

Sandell, Göran. (2007) *Integrerad utvärdering* Kompendiet-Göteborg

Schödt, Borrik. Egeland, Thor, Age. (1994) *Från systemteori till familjeterapi* Studentlitteratur, Lund.

Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3 2005 Lund.

Berglund, Gustaf. Den åttonde familjeterapikongressen *Socionomen* Nr 7 2008

Thorstensson, Helen. Wadman, Kerstin. (1998) *Utbildning kompetens professionalitet – en utvärdering av magisterutbildning i socialt arbete* D-uppsats

Yegidis, Bonnie, L. Weinbach, Robert, W. Morrison-Rodriguez, Barbara. (1999) *Research Methods for social workers* Allyn & Bacon USA.

Wingfors. S. Stina (2004) *Socionomyrkets professionalisering* Doktorsavhandling Göteborgs universitet,

Frågeformulär

Hej, jag heter Marcus Edstam. Jag studerar vid det legitimationsgrundande familjeterapiprogrammet. Göteborgs universitet. För min D-uppsats har jag valt att utvärdera familjeterapiutbildningen genom att telefonintervjua samtliga studenter som har gått och går utbildningen. Intervjun tar ca 20 minuter. Svaren är naturligtvis anonymiserade. Är det okey för dig att svara på frågorna nu eller vill du att jag ringer upp dig vid ett senare tillfälle?

Kön

Man

Kvinna

Ålder

..... År

Civilstånd

Vilket civilstånd har du?

Ja

nej

Ogift

Gift

Omgift

Frånskild

Partnerskap

Änka/änkeman

Har du barn?

Nej

Ja, ifall ja är de:

Biologiska

Adopterade

Fosterbarn

Grundutbildning

Vilken grundutbildning har du?

Socionom

Psykolog

Läkare

Annan, Vilken?

.....

Nuvarande sysselsättning och tidigare sysselsättning

Var du terminen innan utbildningen startade anställd, egen företagare, arbetslös, sjukskriven eller pensionerad?

Är du nu anställd, egen företagare, arbetslös, sjukskriven eller pensionerad?

	Innan	Nu
Anställd		
Egen företagare		
Arbetslös		
Sjukskriven		
Pensionerad		

Vem var/är din arbetsgivare?

Ifall du var både anställd och egen företagare i vilka proportioner var/är du det?

	Innan	Nu
--	-------	----

Var du anställd i offentlig eller privat sektor terminen innan utbildningen?

Vilken sektor är du nu anställd i?

	Innan	Nu
--	-------	----

Privat
Offentlig
Både och

Vilken var din befattningsbenämning terminen innan utbildningen startade? Vilken är din befattningsbenämning nu?

	Innan	Nu
--	-------	----

Hur många timmar per vecka arbetade du ungefärligen terminen innan utbildningen startade med följande arbetsuppgifter?

Hur många timmar arbetar du idag med dessa arbetsuppgifter?

	Innan	nu
Familjeterapi		
Psykosocialt behandlingsarbete		
Övrigt socialt arbete		
Handledning		
Utbildning		
Administration		
Arbetsledning		
Annat? Vad?		

.....
Har du under eller efter utbildningen anslutit dig till någon intresseorganisation med koppling till terapifältet?

Nej

Ifall ja vilken förening/organisation?

Arbetar du mer eller mindre med familjeterapier idag jämfört med terminen innan utbildningen startade?

Mer

Mindre

Oförändrat

Hur kommer det sig?

Vad har du i ungefärlig inkomst per månad i ttk kronor idag. Om du har flera inkomster ange ungefärlig fördelning i %.

Ingår det forskning/utvärdering i dina nuvarande arbetsuppgifter?

Nej

Ifall ja hur?

Anser du dig tillhöra någon särskild terapeutisk inriktning?

Nej

Ifall ja, vilken?

Jag kommer nu att läsa upp fyra lärandemål för utbildningen som Göteborgs universitet har angett i sin utbildningsplan för psykoterapiprogrammet. Jag vill att du anger på en skala från ett till tio i hur hög grad utbildningen motsvarat de angivna målen.

1. Studenten skall ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter för att självständigt kunna göra diagnostiska bedömningar och upprätta behandlingsprogram samt genomföra och utvärdera psykoterapi inom ett av områdena individual-, grupp- eller familjeterapi.

1-----10

Förvärvat kännedom om sådana samhälls och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser

1-----10

utvecklat självständigt tänkande, självkännedom och förmåga till empatisk inlevelse

1-----10

Förvärvat förmågan att genomföra kvalitetssäkring/utvärdering av psykoterapier, del utvärdera egna psykoterapier, dels göra psykoterapi till objekt för forskning och utvärdering

1-----10

Vad skulle du beskriva som utbildningens styrka? Vad har du haft mest nytta av?

Vad skulle du beskriva som utbildningens svaghet? Vad har du saknat mest?

Har du önskningar/planer på fortsatta studier? Ifall ja vilka?

Den egna lilla lådan, har du haft någon sådan dröm?

Tack för din medverkan